

Valtiokonttorin Tiedon luo -podcast, tuotantokausi 2

Jakso 8: Vieraina Michaela Moua, Katriina Nousiainen ja Panu Artemjeff

Miten yhteiskunnan syrjiviä rakenteita voi tunnistaa ja purkaa?

Panu: Jos ajatellaan vaikka sitä, että rasistisesta käyttäytymisestä seuraa sosiaalinen hinta, niin se alkaa pikku hiljaa vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Seksuaaliselle häirinnälle alkaa olla jo yhteiskunnallinen hinta, että ihmiset menettää työpaikkoja sen takia. Meidän täytyisi nähdä muutos siihen suuntaan, että rasistisesta käyttäytymisestä seuraisi sosiaalisia sanktioita.

Intro: Tiedon luo – keskustelua tulevaisuuden työelämästä ja johtamisesta. Ajankohtaisten ilmiöiden äärelle kuulijat johdattaa Henni Purtonen.

Henni: Mitä tulee mieleen, kun kuulet sanan rasismi? Ennakkoluuloja, vähemmistöjen syrjintää, rasistisia haukkumasanoja tai jopa väkivaltaa? Rasismissa on kyse rakenteista, mutta nähdäänkö rasismia, jos se ei ole äärimmilleen vietyä vihapuhetta tai väkivaltaa? Siitä me keskustellaan tänään.

Tervetuloa Euroopan komission rasismin torjunnan koordinaattori Michaela Moua, erityisasiantuntija Katriina Nousiainen oikeusministeriöstä ja Depolarize-hankkeen tutkija Panu Artemjeff!

Michaela, Katriina ja Panu: Kiitos.

Henni: Miksi rasismia on vaikea tunnistaa ja tunnustaa?

Katriina: Rasismi herättää kaikissa meissä varmasti tunteita ja sen takia siihen on vaikea tarttua ja sitä on vaikea tunnistaa ja tunnustaa. Me ollaan valmistelu valtioneuvoston rasisminvastaista toimintaohjelmaa ja siinä kuultu paljon toimijoita tästä teemasta ja jotenkin hätkähdetty siihen, että ihan viranomaistahotkin välttää rasismisanan käyttämistä. Sitä halutaan mieluummin verhota jotenkin miellyttävämpiin ja helpompiin sanoihin, kuten monikulttuurisuuteen ja sen edistämiseen, yhdenvertaisuuden edistämiseen ja sosiaalisesti kestäväen yhteiskunnan edistämiseen. Me ollaan jotenkin totuttu, että Suomi on tasa-arvon mallimaa ja se on ristiriidassa meidän käsityksen kanssa. Sen takia sitä on vaikea tunnustaa ja siitä on vaikea käydä keskustelua.

Michaela: Kun sanotaan, että Suomessakin on rasismia ja se saatetaan ottaa tietyllä tavalla henkilökohtaisesti, että nyt tässä on jollakin tavalla kyse minusta, että minua syytetään, että minä olen rasisti, vaikka me puhutaan ilmiöstä ja usein me puhutaan vielä rakenteellisella tasolla tästä ilmiöstä. Mä sanoisin, että tää linkittyy tohon, mitä Katriina myös mainitsi.

Panu: Joo mä oon samaa mieltä ja vähän niin kuin tässä insertissä oli puhetta niin vähän näkisin, että siihen tunnistamisen vaikeuteen liittyy, että rasismi on ilmiönä ja sen ilmenemisen muotona hyvin laaja yhteiskunnallinen ilmiö. Me voidaan tunnistaa ekstremististä tai räikeää rasismia helpommin kuin jos mennään tiedostamattomien oletusten ja asenteiden tasolle, joita meillä kaikilla on ja jotka vaikuttaa näiden ilmiöiden takana. Se skaala ja minkälaisia keinoja meillä on tunnistaa erilaisia ilmiöitä, jotka vaikuttaa rasismin takana niin se on vaativaa monella tapaa.

Olen miettinyt, että missä kohdissa ne tunnistamisen kysymykset on erityisen tärkeitä. Jos me ajatellaan meidän oikeuslaitosta ja laillisuusvalvoja ja sitä, että miten rasisminvastainen lainsäädäntö toimii, niin meillä olisi tosi tärkeää, että me saataisi esimerkiksi tuomioistuimissa rasismitapauksia tulee huomattavan vähän verrattuna siihen, mitä ihmiset kokee. Meillä on aika iso

gäppi siinä, että millä tavalla ne tietyt rakenteet tunnistaa rasismia siitä näkökulmasta, että miten lainsäädäntö esimerkiksi toteutuu ihmisten elämässä.

Henni: Mä ite koen, että Suomessa on tosi vaikea keskustella rasismista. Ja niin kuin mainitsittekin, niin monesti törmää siihen, että koko ilmiön olemassaolo kielletään tai se lakaistaan maton alle tai verhotaan se johonkin muuhun keskusteluun. Ja sitten kun päästään keskustelemaan tästä aiheesta, se voi olla aika kova hinta jonka joutuu maksamaan siitä, että ottaa kantaa tällaiseen yhteiskunnalliseen ongelmaan. Mitä te ajattelette tästä?

Michaela: Mä oon sitä mieltä, että tämä on tietyllä tavalla nuorta tämä rasismista keskustelu Suomessa. Tämä ei oo nuorta tämä ilmiö, vaan se ollut ollut Suomessa satoja vuosia. On saamelaisten rasistinen historia, on romanit jne. Tämä ei oo ilmiönä uusi. Meillä ei ole myöskään ollut käsitteitä. Meillä ei ole ollut kieltä puhua rasismista, jolloin on puhuttu rinnakkaisilmiöistä, jotka ei ole siitä itsestään. Tämä on asia, joka on alkanut pikkuhiljaa muuttumaan. Esimerkiksi oikeusministeriön Olen antirasisti! -kampanja, jossa valtionhallinnon tasolla tuodaan käsitteitä meille, jotta me voidaan käydä keskustelua. Kuka sitten saa puhua rasismista – kaikki saa siitä puhua ja kaikkien pitäisi puhua siitä ja kunnioittavalla tavalla, että se on keskustelua ja rakentavaa keskustelua. Ihan yhtä lailla kuin missä tahansa ihmisoikeuksista on mun mielestä tärkeää, että siihen keskusteluun osallistutaan ja uskalletaan osallistua.

Henni: Niin hallitusohjelmassahan on monia kirjauksia tästä rasisminvastaisesta työstä ja yhdenvertaisuuden edistämisestä, eli me voitaisiin todeta, että tää tahtotila on olemassa. Katriina, mitä sä ajattelet, miksei se ehkä heijastu siihen julkiseen keskusteluun yhtä vahvasti kuin monet hallitusohjelman isot teemat, jotka on viikoittain esillä mediassa?

Katriina: Onpa tosi hyvä kysymys! Ehkä se liittyy tohon mitä Michaelakin totesi: keskustelun nuoruus ja on ollut erilaisia kohuja liittyen siihen keskusteluun. Se on pelottanut myöskin eri toimijoita käydä sitä keskustelua. Osataanko käyttää oikeita termejä? Voidaanko luottaa, että keskustelijoilla on tahtotila rakentavaan ja kunnioittavaan keskusteluun? Halutaanko keskustelulla viedä asioita eteenpäin? Me opitaan varmasti parhaillaan sitä ja me pyritään tällä meidän toimintaohjelmalla edistämään sitä ja tullaan järjestämään erilaisia keskustelutilaisuuksia paikallistasolla ja alueellisella tasolla, että jotenkin päästäisiin käymään keskustelua ja löytämään yhteisiä sanoja.

Tiedän moniakkin sanastotyöprosesseja, joissa pohditaan sanoja yhdessä niin että keskustelu menee eteenpäin ja löydetään sitä yhteistä pohjaa, eikä että se keskustelu repii meitä. Olen samaa mieltä, että meidän kaikkien pitäisi sitä keskustelua käydä koska me kaikki ollaan osallisena siinä asiassa, mutta niin että se menee eteenpäin, ei niin että annetaan vain joillekin lupa käydä sitä keskustelua ja muut vaiennetaan.

Henni: Rasismihan vaikuttaa ihmisten elämään tosi monella eri tapaa ja me tiedetään tutkimuksista se, että esimerkiksi ihonväri, nimi, tausta voi vaikuttaa siihen saatko sä työtä tai esimerkiksi vuokra-asuntoa, myös siihen ehkä haetko jotain tiettyä opiskelupaikkaa, että kuinka on esimerkiksi esikuvia. Yksilön näkökulmasta ne on valtavan isoja asioita.

Michaela, sä työskentelet Euroopan komissiossa sen eteen, että ihmisten välinen yhdenvertaisuus toteutuisi entistä paremmin ja että yhteiskunnan tasolla niitä syrjiviä rakenteita voitaisiin tunnistaa ja purkaa. Miltä rakenteellinen rasismi näyttää sun työn kautta tarkasteltuna? Mitkä on niitä suurimpia ongelmia, jotka tulisi ratkaista?

Michaela: Haastava kysymys, mutta sanotaan näin, että EU:n tasolla tämä on ensimmäinen antirasistinen toimintaohjelma, joka komissiolla on ja tämä mun nimitys oli ensimmäinen laatuaan

ja sielläkin tämä työ on alussa. Se mikä tässä on äärettömän tärkeää, niin tämä on komissiolta merkki, miten tärkeänä tää asia nähdään. Ollaan EU:n tasolla tuotu toimintaohjelma kentälle, jotta voidaan EU:n tasolla viedä asioita eteenpäin. Tää on ensimmäinen kerta myös, kun rakenteellinen rasismi on komission kentällä mainittu. Se voi vaikuttaa pieneltä asialta, mutta se on todella tärkeätä, että päästään pois siitä, miten rasismi ehkä perinteisesti tunnustetaan henkilöiden ja ryhmien välisinä toimintoina siihen, että mennään niihin rakenteisiin. Ihan samat, mitkä sä mainitsit äsken nää elämänalueet, missä se rakenteellinen rasismi voi näyttäytyä, eli työelämä, lainsäädäntö, koulutus... nämä on ihan niitä samoja asioita, joihin me pyritään siellä komission tasolla myös tällä toimintaohjelmalla vaikuttamaan.

Musiikki

Henni: Entä onko Suomessa näkyvälle rakenteelliselle rasismille joitain tiettyjä tunnuspiirteitä?

Katriina: Jotenkin ehkä tää liittyy myöskin siihen suomalaiseen identiteettiin, että mitä me ajatellaan, että mitä suomalainen yhteiskunta on. Ehkä me ajatellaan vaikkapa yhteiskunnallisten rakenteiden kehittämisessä sitä keskivertovalkoista kansalaista, kun me mietitään palvelujen kehittämistä. Rekrytoinneissa on paljon helpompi vaistomaisesti ehkä tulla rekrytoineeksi henkilöitä, joilla on samantyyppinen koulutustausta ja muu tausta kuin itsellä. Jotenkin ei tunnusteta monimuotoisuutta ja pohdita, miten sitä voisi omassa työssä edistää. Mä luulen, että siinä on kysymys, ettei tiedosteta ja tunnista, ei ehkä niinkään tietoisesta, että nyt luodaan syrjiviä ja rasistisia rakenteita. Ollaan totuttu toimimaan tietyllä tavalla ja luotetaan ehkä siihen tietyyntyyppiseen, että se on tuttua ja turvallista, että se olisi helppoa omantyyppisille ihmisille.

Se on myös tutkimuksissa tullut esille, että suomalaisessa työelämässä työllistyminen on kiinni sun verkostoista ja ystävyys-suhteista. Se on ehkä tyyppistä suomalaista, voi se olla muuallakin, mutta ehkä Suomessa se ilmenee tosi paljon tällä tavalla. Sit mä ajattelen, että ehkä tahtomattaan luodaan rasistisia rakenteita. Kehitetään jotain tukipalveluita, vaikka romanioppilaiden erityisopetukseen siirtäminen – ehkä ajatellaan, että se on hyvä tarkoitus, mutta ei ehkä ajatella, että miten se vaikuttaa sen oppilaan koko opinpolkuun ja hänen yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin elämässä. Ajatellaan, että se on tukitoimi hänelle, mutta siinä on holhoava ja rasistinen asenne taustalla sit kuitenkin, josta käsin toimenpiteitä suunnitellaan.

Panu: Ehkä vähän vaikea vastata siihen, mikä on tyyppistä suomalaiselle rakenteelliselle rasismille. Jos ajatellaan kansainvälisesti, niin Suomessa on aika universalistinen lähestymistapa kaikkeen, että meillä on yhteisiä rakenteita yhteiskunnassa, että kaikki tulee esimerkiksi samoihin kouluihin. Juutalaisilla on oma koulu, mutta lähtökohtaisesti kaikki ihmiset taustasta riippumatta on yhteisen maailman piirissä ja sitten tietyllä tavalla me uskotaan siihen, että ne on neutraaleja. Oikeasti meillä on hyvinkin paljon normeja ja normatiivisia sääntöjä, jotka vaikuttavat mahdollisuuksiin, joita ihmisillä on toimia, vaikka kouluissa ja työpaikoilla. Ne koskettaa meitä kaikkia, mutta toisia ne koskettaa vielä enemmän. Jos ajatellaan vaikka valkoisuuden normia tai keskiluokkaisuuden normia tai heteronormatiivisuutta – ne ei ehkä näy siellä rakenteiden ja niiden instituutioiden ydinsanastoissa, mutta ne on olemassa siellä. Niitä tunnistamalla ja muuttamalla me voidaan pohtia myös rakenteiden muuttamista.

Yksi asia, mitä mä mietin suomalaisten rakenteiden erityispiirteissä, on se, että meillä on hyvin vähän... joissakin maissa puhutaan pluralismista, että miten eritaustaisia ihmisiä asemoituu niissä instituutioissa. Ei pelkästään oppilaina, vaan myös opettajina. Meidän täytyisi pystyä tunnistamaan, että me tarvitaan kaikenlaisia ihmisiä erilaisten instituutioiden rooleihin.

Henni: No entäs, kuinka paljon Euroopan tasolta tulevalla sääntelyllä voidaan puuttua rasismiin eri valtioissa? Ja miten esimerkiksi suomalaiseen rakenteelliseen rasismiin voidaan vaikuttaa tai sen suuntaan eurooppalaisella lainsäädännöllä?

Michaela: No jos rasismista puhutaan niin EU:lla on kaks selkeetä vahvaa direktiiviä. Toinen on Racial Equality Directive, jota sanotaan rasismidirektiiviksi. Ja toinen on Framework Decision ja tällä ensimmäisellä kielletään syrjintä ja toisella vihapuhe ja viharikokset. Nämä on direktiivit, jotka jokaisen jäsenvaltion pitää siihen omaan lainsäädäntöön sisältää ja toimeenpanna jäsenvaltiotasolla. Tähän liittyen komissio tekee satunnaiskatsauksia ja kattoo, miten nämä jäsenvaltiotasolla toimii nämä lainsäädännöt. Suomi on saanut joitakin moitteita tässä viimeisinä vuosina, että ihan täysin direktiivin tarkoittamalla tavalla ei ole Suomessa sisällytetty lainsäädäntöön. Nämä on ne vahvimmat keinot lainsäädännön tasolla, joilla vihapuhetta ja viharikoksia pyritään estämään.

Mä oon sitä mieltä, että rakenteellisen rasismien kohdalla ylipäänsä ennakoiva työ on tosi tärkeitä ja yks asia, joka liittyy siihen tosi vahvasti, on syrjintätiedon keruu. Syrjintätieto, ylipäänsä data, jolla pystytään tekemään näkyväksi tätä mun mielestä tämä on vielä vähän hämäinen ilmiö, että mitä se rakenteellinen rasismi on, mitä se tarkoittaa, miten se näyttäytyy. Meillä on selkeitä esimerkkejä, kuten työelämässä tapahtuva rekrytointisyrjintä nimen perusteella. Tää on ihan selkee, mutta sitten millä tavalla me voidaan tehdä näkyväksi koulutuspoluilla tapahtuvaa syrjintää. Siitäkin meillä alkaa olla enemmän dataa ja selvitystä, mutta sitä tarvitaan tosi tosi paljon enemmän, että voidaan tehdä näkyväksi kaavoja, jotka toistuu kerta toisensa jälkeen ja tekee tietynnäköiset ihmiset haavoittuvaiseksi ja huono-osaisuus kasautuu heille näissä elämän tietyissä nivelvaiheissa.

Kouluista lähtien, on se sitten vaikka tämä klassinen S2-esimerkki, jossa ruskeita ja mustia lapsia ja nuoria automaattisesti ohjataan suomi toisena kielenä opetukseen. Opetus ohjaa lähihoitajaksi somalityttöjä, romaninuoren on vaikea päästä työharjoitteluun. Se voi olla yhden henkilön kohdalla kaikki nämä tietyllä tavalla nivelvaiheet. Tämä on just sitä, kun puhutaan että huono-osaisuus kasautuu. Tämä on just sitä mitä sillä tarkoitetaan ja tähän tarvitaan vielä todella paljon enemmän dataa ja syrjintätietoa. Syrjintätiedon kerääminen voi olla tosi vahva työkalu rakenteellisen rasismien näkyväksi tekemiseen ja korjaamiseen.

Henni: Katriina, minkälaisia ajatuksia sulla tulee tän datan pohjalta?

Katriina: Mä koordinoin itse syrjinnän seurantajärjestelmää oikeusministeriössä, ja meillä on nyt käynnistymässä kehittämisprosessi, jossa pyritään puuttumaan rakenteellisen rasismien seurantaan ja kehittämään työkaluja. Siinä me ollaan lähestytty elinkaarimallin kautta. Kokoamme eri toimijoita yhteen pohtimaan, vaikka lapsuutta ja nuoruutta ja eri elämänvaiheita. Minkälaisia riskitekijöitä saattaa olla ja millaisia riskitekijöitä on eri viranomaisilla, joista voitaisiin vaikkapa tunnistaa indikaattoreita, joilla voitaisiin mitata yhdenvertaisuuden toteutumista käytännössä. Se on tosi tärkeää, että pystyttäisiin tunnistamaan jotain keskeisiä indikaattoreita, koska tämä on laaja ilmiö ja niin kun Michaela kuvasi, sillä on kauaskantoiset vaikutukset. Se, mille alalle päädyt vaikuttaa toimeentuloon ja koko yhteiskunnalliseen asemaan, ja sun mahdollisuuksiin: miten sä asut, miten sä liikut, mitä sä pystyt harrastamaan, eli sillä on isot kerrannaisvaikutukset sun elämässä hyvinvointiin ja yhteiskunnalliseen kuuluvuuteen.

Henni: Niin eli tää on ihan valtavan iso näkökulma ja iso ongelma sitten yksilön näkökulmasta, ja voi vaikuttaa läpi elämän eri nivelvaiheissa, niin kuin Michaela sanoi, ja voi olla paljon yksilöä kuormittavia tekijöitä siellä matkan varrella.

Katriina: Kyllä ja siellä heijastuu ja toistuu se, että odotetaan ja oletetaan vähän vähemmän mihin se ihminen pystyisi. Oletukset ja asenteet vaikuttaa taustalla siihen, minkälaisia ohjaukseenkäytäntöjä esimerkiksi on otettu käyttöön.

Henni: Euroopan unionin perusoikeusvirasto julkaisi muutama vuosi sitten, tää oli vuonna 2018 tällaisen selvityksen, jonka mukaan Suomi on yksi Euroopan rasisimpia maita. Mun mielestä tää oli mun mielestä kiinnostava tää selvitys, mutta mistä tää Michaela sun mielestä kertoo?

Michaela: Tämä kertoo siitä, että meillä on vielä paljon töitä Suomessa. Tämä kertoo siitä, että rasisminvastainen toimintaohjelma, joka on julkaistu viime vuoden puolella. Se on tosi tärkeässä roolissa ja sille on tarvetta. Suomessa on vielä paljon töitä. Vaikka paljon asioita on Suomessa hyvin, niin yhdenvertaisuus ei oo vielä valmista ja tämä liittyy vahvasti siihen, mistä Panukin mainitsi: ne yhteiskunnalliset normit. Jos sattuu poikkeamaan yhteiskunnallisista normeista jollakin tavalla, niin on haavoittuvassa asemassa. Jos vaikka näkyvästi poikkeaa valkoisuusnormista niin se rodullistaminen, mitä joutuu kohtaamaan rakenteellisella ja yksilöllisellä tasolla. Miten sä tuut nähdyksi ja kohdelluksi yksilötasolla ja institutionaalisissa järjestelmissä ja rakenteissa. Se vaikuttaa yksilötasolle. Kertoo siitä, että tosi paljon töitä on vielä, mutta se on tosi hyvä, että meillä on tällaista tietoa ja dataa. Se on lähtökohta, jonka päälle voi rakentaa toimintaohjelma ja näin tässä on toimittukin.

Henni: Eli tää rasisminvastainen toimintaohjelma, josta Katriina puhuitkin hetki sitten, on yksi iso askel eteenpäin, mutta Panu minkälainen keino väestösuhdepolitiikka on ja miten sen avulla voi vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja tietenkin myös rakenteisiin?

Panu: No, ehkä osittain myös perusoikeusviraston rajutkin tutkimukset kuvastaa suomalaisessa yhteiskunnassa olevaa segregaatiota, että ihmisten välinen vuorovaikutus, tässä tapauksessa joidenkin väestöryhmien erot, vaikka rodullistettujen ja muiden väestön välillä on liian suuria. Väestösuhdepolitiikan ajatus on se, että lähdetäisiin lisäämään vuorovaikutusta eri ryhmien välille, jotta syntyisi luottamusta ja ihmisten välisiä suhteita. Sitä voidaan tehdä hyvin monella tavalla, kuten vaikkapa taiteen ja kulttuurin keinoin, ja työelämähän on keskeinen vuorovaikutuksen areena ja ihmisten pääsy sinne... sitäkin voidaan katsoa väestösuhdepolitiikan näkökulmasta.

Millä tavalla voitaisiin vaikuttaa asenteisiin? Suomessakin viranomaistoiminta pystyy tuomaan ihmisiä aika paljon myös yhteen, ja sitä kautta luomaan kohtaamisia ja myönteistä luottamusta ja myös vähemmistöryhmien tunnustusta heille. Eli jos ajatellaan rakenteita, niin yhteiskunnallisten instituutioiden ja niiden, jotka toteuttaa politiikkaa Suomessa, niin niiden täytyisi tunnistaa, mikä niiden rooli on erilaisten väestöryhmien tunnistamisessa ja niille tunnustuksen antamisessa. Meillä on viime vuosina ollut ihan kiinnostavia taidepuolen projekteja, kuten Kansallismuseolla oli esimerkiksi saamelaiden kokoelman palauttaminen. On lähdetty pohtimaan, minkälaista roolia meidän erilaisilla instituutioilla on väestösuhteiden ja eri ryhmien kysymysten tunnistamisen ja eri kysymysten tunnistamisen tarpeissa.

Ehkä tämmöinen vähän abstrakti vastaus, mutta näkisin että siinä on paljonkin potentiaalia, jos tunnistetaan millaisia väestösuhdevaikutuksia erilaisella tekemisellä on erilaiselle toiminnalle.

Henni: Jos mietitään sit vielä näitä keinoja – meillä on rasisminvastainen toimintaohjelma, sitten meillä on väestösuhdepolitiikka keino vaikuttaa sekä rakenteisiin ja asenteisiin. Se, että me lisätään vuorovaikutusta eri ryhmien välillä ja sitä kautta ihmiset pääsee tutustumaan ja jakamaan kokemuksia ja ajatuksia toistensa kanssa. Mitä muita keinoja meillä on puuttua rasismiin ja viedä rasisminvastaista yhteiskuntaa eteenpäin.

Katriina: Mä näkisin, että meidän ihan keskeinen työkalu on yhdenvertaisuuslainsäädäntö ja siellä on tosi vahvat velvoitteet viranomaisille, työnantajille ja koulutuksen järjestäjille aktiivisesti edistää yhdenvertaisuutta. Se tarkoittaa sitä, että heidän tulisi arvioida myös yhdenvertaisuuden toteutumista omassa toiminnassaan ja tavoitteellisesti edistää yhdenvertaisuutta, eli heidän pitäisi asettaa konkreettisia tavoitteita ja toimenpiteitä. Tämä on ihannemaailma, että nämä toimijat sen velvollisuuden ottaisi vakavasti. Se on keskeinen keino myös puuttua rakenteelliseen rasismiin. Se vaatii itseasiassa aika aktiivista työtä. Se vaatii sitä, että toimijat ottaa vastuun ja kehittää omaa osaamistaan ja panostaa yhdenvertaisuuden edistämisen prosesseihin. Siinä meillä on kyllä vielä tehtävää. Eri tutkimukset osoittavat, että yhdenvertaisuuden edistämisen velvollisuus ei ole vielä

riittävästi käytössä ja se on meillä on myös tässä toimintaohjelmassa yksi keskeinen tavoite, että saataisiin toimijat paremmin omia velvollisuuksiaan sitten hoitamaan.

Meillä on toimintaohjelman lisäksi erilaisia kehittämishankkeita, joita me perusoikeusviraston tutkimuksen pohjalta suunniteltiin. Siellä on eri kohderyhmille koulutusta toteutettu ja koulutusmateriaaleja kehitetty. Me ollaan pyritty tietopohjaisesti toimimaan, kun tulee tällaisia merkittäviä tuloksia niin voidaan niitä hyödyntää ja kehittää omaa toimintaa. Näkisin, että yhdenvertaisuuslainsäädäntö on se, mihin meidän pitäisi satsata ne meidän tukitoimet.

Henni: Joo, no mites sit tietysti tulee tällainenkin kysymys mieleen, kun meillä on aika paljon tekemistä tän rasismin eteen täällä yhteiskunnassa sekä Suomessa että Euroopan tasolla. Onko Suomi epäonnistunut tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä jos meillä on vielä näin pitkä matka kuljettavana?

Katriina: Varmasti meillä on tosi paljon tehtävää, ja ne on tosi luotettavat ne tulokset, mitä perusoikeusviraston tutkimuksesta tuli. Vaikka Suomi siellä monissa tilastoissa aika korkealla olikin niin, niitä tuloksia pitää tulkita sillä tavalla, että meidän väestö riippumatta taustasta on aika oikeustietoista. Me osataan myös tunnistaa ne oikeuden loukkaukset, jotka kohdistuu itseän ja näissä kyselytutkimuksissakin kertoo niistä paremmin. Toisissa maissa ne tulokset eivät ole niin luotettavia. Voi olla, että muissakin maissa on jopa pahempi tilanne kuin Suomessa, mutta se ei yhtään vähennä sen totuutta Suomen osalta. Päinvastoin alleviivaa sitä.

Jos ihmiset tunnistaa niin se on varmasti totta ja meidän pitää myös sen pohjalta toimia eikä vaieta niitä asioita. Meillä on tosissaan paljon tehtävää ja toisaalta mun mielestä tämä ei ole pelkästään yhdenvertaisuustoimijoiden tehtävä, vaan pitäisi siellä koulutuksessa ja työelämässä ja eri sektoreilla virastoissa ottaa vastuu omasta toiminnasta ja kehittää sitä. Meillä on kuitenkin pienet resurssit yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoviranomaisilla, mutta sitten ne isot yhteiskunnalliset rakenteet, sen pitäisi tapahtua siellä sisällä se muutos.

Henni: Michaela, miten sä haluaisit Euroopan näkökulmasta kommentoida tätä?

Michaela: Joo toi peilaa kovasti sitä, miten me EU:ssa nähdään asiat. Sitten yksi kaikista vahvin keino on lainsäädäntö. Vahva syrjintälainsäädäntö on todella tärkeässä roolissa ja sen lisäksi pitää lisätä ihmisten tietoisuutta heidän oikeuksistaan. Nää linkittyy vahvasti toisiinsa. Toinen asia on mun mielestä tää keskustelu, jota me käydään. Se on paljon rehellisemmällä pohjalla nykyään. Ollaan päästy siihen, että puhutaan asioista niiden oikeilla nimillä, mikä on tietenkin äärettömän tärkeää siihen, että me mennään kohti sosiaalisten normien muutosta. Siihen, että me ollaan valmiimpia puuttumaan yksilöinä rasistisiin tilanteisiin.

Mä aina vertaan tätä jotenkin siihen, että miten naisten tai tasa-arvokysymykset – miten siitä on tullut tavallaan valtavirtaa. Nykyään otetaan tasa-arvonäkökulma huomioon kaikessa päätöksenteossa ja se on ihan täysin normaalia ja tiedostettua ja jopa itsestäänselvyys. Miten me päästään siihen, että päästäisiin siitä tasa-arvokysymyksestä eteenpäin? Miten me varmistetaan, että muut yhdenvertaisuus ja tasa-arvokysymykset pystytään ottamaan huomioon?

Panu: On yhteiskunnallista rasisminvastaista kamppailua ja yhteiskunnallista puhetta kansalaisaktivistit ja kansalaisyhteiskunta ja myös viranomaiset ja poliitikotkin käy, missä on tavoitteena rasismin vastustaminen ja epäoikeudenmukaisuuden kokemusten esiintuominen. Meillä on jo jonkin verran rakenteita sen käsittelyyn ja pystytään käsittelemään demokraattisten instituutioiden kautta, mutta haluaisin miettiä myös sellaista kysymystä, johon Michaela jonkun verran viittasi. Jos ajatellaan yksittäistä rodullistettua henkilöä ja rasismia kokevaa ihmistä jossakin työpaikalla, urheiluseurassa tai koulussa, niin onko hänellä niissä tilanteissa oikeus puhua rasismista ja kokemuksista? Tuleeko hän kuulluksi? Tunnistaako ihmiset hänen ympärillään, että hänellä on sanottavaa vai tuleeko hän vaiennetuksi? Tämä on rasisminvastaisen työn keskeisimpiä

kysymyksiä, että millä tavalla ihmiset hänen ympärillään ja instituutiot. Kenen vastuu? Onko se yksilön vastuu olla se rohkea ja nostaa asia esiin, vai pitäisikö pystyä luomaan tiloja, joissa ei tällaisia kokemuksia syntyisi? Voidaan myös kysyä, saako rasismien uhri puhua rasismista?

Michaela: Toi liittyy myös siihen, että kun mä mietin, että olen itse lähtenyt kansalaisjärjestökentältä aktivistina ja sitten päätenyt oikeusministeriöön ja ollut myös yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistolla. Mä tunnistan tilanteen ja sitten jos jotain... Olen ollut onnekas, kun koen, että mua on kuunneltu ja mitä mä olen tuonut mukaan keskusteluun. Sitä on arvostettu ja se on nähty valtavana asiantuntijuutena. Tämä ei ole aina se keissi, vaan joskus nähdään, että jos on itse henkilö, joka kuuluu näkyvään vähemmistöön, joka joutuu kohtaamaan rasismia ja syrjintää. Sä olet liian tunteellinen asian kanssa. Sama kuin että "naiset ei voi puhua tasa-arvoasioista ilman, että se menee tunteisiin mukaan", mikä ei tietenkään pidä paikkaansa. Se on liian iholla se asia, että sä et pysty rationaalisesti käymään tätä keskustelua. Se, mikä on viimeisinä vuosina muuttunut Suomessa on, että rodullistetut henkilöt on itse alkanut puhua omasta puolestaan, eikä niin että heidän puolesta puhutaan. Tämähän on usein se asia historiassakin, kun asia otetaan omiin käsiin, että mun puolesta ei tarvitse puhua, vaan mä puhun omasta puolestani. Se herättää usein jotenkin, että se voi olla vaikea hyväksyä valtaväestön, kun siihen ei olla totuttu.

Musiikki

Henni: No nyt jos peilataan vielä ja otetaan katsaus historiaan. Katsotaan aikaa taaksepäin, niin mitä kaikkea se tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen yhteiskunnassa – mitä kaikkea se on vaatinut?

Panu: Totta kai muutos lähtee rohkeista ihmisistä, jotka on pelkäämättömiä ja uskaltaa laittaa itsensä likoon. Sen lisäksi toki sitten täytyy järjestäytyä ja kansalaisaktivismi on tärkeä osa vähemmistöpolitiikkaa. Liikkeitä, jotka on lähteneet ajamaan ja tuoneet esille epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia, rasismien kokemuksia. Yksilöt tarvitsee ympärilleen liikkeitä ja poliittista painetta, joka mahdollisesti toivon mukaan vaikuttaa lainsäädäntöön ja rakenteisiin ja yhteiskunta sitten muuttuisi suuntaan, jotta se olisi vapaampi ja oikeudenmukaisempi.

Tässä on myös sellainen elementti mun mielestä tasa-arvotyön näkökulmasta, että eri maiden kansalaisoikeuskamppailut on vaikuttanut myös muiden maiden kamppailuihin. Jos me ajatellaan, että miksi meillä on yhdenvertaisuuslainsäädäntö – siinä on taustalla EU-lainsäädäntö, EU:n direktiivejä, mutta siinä on myös vaikka YK:n rotusyrjinnän vastaista sopimusta ja YK:n toisen maailmansodan jälkeen syntynyt rasisminvastainenkin lainsäädäntö on saanut vaikutteita Yhdysvaltojen kansalaisoikeusliikkeen saavutuksista. Kaikki liikkeet liittyy toisiinsa ja kyllä se on vaatinut todella paljon rohkeutta, paljon uhrauksia, että me ollaan tällaisen lainsäädännön äärellä tänä päivänä. Se on jotenkin ilmeisen iso. Se ei ole mikään tekninen asia, vaan oikeasti yhteiskunnallista kamppailua.

Henni: Ja myös se on EU:n suunnalta vahva viesti, kun Michaela oot nyt ensimmäisenä rasismien torjunnan koordinaattorina, että tämä tehtävä on ylipäättään perustettu.

Michaela: Niin taas mä oon täällä ensimmäisenä.

Michaela, Henni ja Panu: Naurua

Michaela: Se on merkittävä asia ja mä olen onnekas, että pääsen tekemään työtä, joka on itselle henkilökohtaista ja koen, että on äärettömän tärkeää ja että pääsen vaikuttamaan merkittävästi EU:n antirasismipolitiikkaan ja toivottavasti vaikuttamaan muutokseen. Tässä pääsee luomaan täysin uutta, niin tässä on haasteet, ettei ole mitään, mistä voi jatkaa ja kehittää. Tässä pitää luoda kaikki alusta asti, mutta siinä on todella suuret mahdollisuudet. Tällä hetkellä on mun mielestä sellainen aika historiassa, että rasisminvastaiseen työhön ja antirasismiin halutaan tarttua.

Jäsenmaat ja Euroopan parlamentti ja monet eri toimijat EU:n tasolla on äärettömän tosissaan mukana tässä asiassa. Uskon, että tää ei jää ainoastaan tähän yhteen toimintaohjelmaan, vaan tästä tulee pysyvä osa komission työtä. Samalla tavalla kuin tasa-arvotyö tai vammaisten oikeuksiin liittyvä työ jne.

Katriina: Mä ajattelen kanssa, että nyt on sellainen tietty momentun olemassa. Totta kai se tulee politiikan kautta, mutta se laajempi yhteiskunnallinen keskustelu tällä hetkellä on jotenkin paljon hyviä asioita liikkeessä. Aiemmin tulikin esille oikeusministeriön mediakampanja Olen antirasisti! Siinä on ollut äärettömän ihana nähdä ne verkostot. Me ollaan laajoja yhteistyötahoja haastettu mukaan. Työ alkoi vuosi sitten ja viime viikolla tuli vielä uusia yhteistyötahoja, ja meillä on parisataa organisaatiota mukana siinä. He on sitoutuneet tekemään omia antirasistisia tekoja: on tuotettu koulutusmateriaaleja, järjestetty koulutuksia ja tehty kampanjoita. Aidosti merkityksellisiä asioita. Se on ilahduttavaa, koska se syntyy organisaatioista käsin pakottamatta. Se kuvastaa mulle sitä yhteiskunnallista muutoksen ilmapiiriä, joka meillä tällä hetkellä on.

Henni: Toi on tosi hieno kuulla, että monet organisaatiot ja yritykset on lähtenyt mukaan isosti tähän työhön ja se on samalla vahva osoitus just siitä, että tiedostetaan ongelma ja halutaan puuttua siihen. Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset rakenteet ja normit vaikuttaa meihin kaikkiin ja niin kauan kuin kaikilla ei ole yhdenvertaista mahdollisuutta edetä uralla tai elämässä, niin kauan rasismi on meidän keskuudessa. Viimeisenä haluaisin kysyä teiltä, minkälaisia askeleita Suomessa ja Euroopassa tulisi ottaa, jotta voitaisiin sanoa, että voisimme aidosti sanoa, että meidän yhteiskunta on aidosti antirasistinen?

Michaela: Antirasismi on aina prosessi. Se lähtee siitä, että me ei enää keskustella, että onko vai eikö? Me ei olla enää siellä. Nyt me ollaan siinä vaiheessa, että... Me ollaan jopa siinä vaiheessa, että me puhutaan rakenteellisesta rasismista, syrjintätiedon keräämisen merkityksestä, me puhutaan sosiaalista normeista ja miten niitä pitää muuttaa, intersektionaalisuudesta ja rasismien historiasta. Me ollaan aika hyvässä vauhdissa ja juna tuksuttaa, mutta tämä on prosessi niin kuin kaikki ihmisoikeusliikkeet, ne on prosesseja, joissa toivottavasti ollaan menossa kohti sitä, että tämä on valtavirtaa ja pystytään aidosti ja oikeasti keskustelemaan ja käymään dialogia näistä asioista. Tämä ei ole mikään pelottava asia ja kaikki pystyisi olemaan mukana siinä, että luodaan antirasistista yhteiskuntaa.

Katriina: Me ollaan siinä prosessissa tällä hetkellä ja meillä on pioneereja kansalaisyhteiskunta on tässä piiskannut viranomaisia eteenpäin ja siinä on otettu askeleita ja yritykset on tunnistanee, että se on heidän etu, että tekee antirasistista työtä ja pyrkii työelämän monimuotoisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Se, että se olisi viranomaisrakenteissa olisi valtavirtaistettu, se vaatii osaamista ja sen vahvistamista ja että ymmärretään, miten mä voin omassa työssä edistää antirasismia ja se vaatii kouluttautumista ja keskustelua. Keskustelun käymiseen pitää sitoutua sen keskustelun käymiseen.

Panu: Meillä on olemassa oikeudellisia normeja ja tuomioistuimet ottaa kantaa niiden toteutumiseen, mutta sitten meillä on sosiaalisia normeja, jotka vaikuttaa meidän arkipäiväiseen käyttäytymiseen. Meillä on paljon oikeudellisia normeja, mutta sitten niitä sosiaalisia normeja, jotka tukisivat antirasistista muutosta. Jos ajatellaan nyt, että rasistisesta käyttäytymisestä seuraa sosiaalinen hinta, niin se alkaa pikkuhiljaa vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Michaela puhui siitä tasa-arvoesimerkistä ja nyt esimerkiksi seksuaaliselle häirinnälle alkaa olla yhteiskunnallinen hinta, että ihmiset menettää työpaikkoja sen takia. Meidän täytyisi nähdä muutos siihen suuntaan, että rasistisesta käyttäytymisestä seuraisi sosiaalisia sanktioita. Ei pelkästään oikeudellisia sanktioita. Molempia tarvitaan!

Henni: Valtavan iso kiitos tästä keskustelusta, Michaela, Katriina ja Panu.

Michaela, Katriina ja Panu: Kiitos!